

Shabbat HaGadol 2024/ Nisan 5784

Een nieuwe theorie van Shabbat HaGadol

Deze zaterdag is Shabbat HaGadol, de “Grote Sabbat” vóór Pesach. Een van de grote mysteries rond de feestdag is de oorsprong van deze term. Waarom wordt de Shabbat voorafgaand aan Pesach omschreven als gadol? Waarom worden de shabbatten vóór andere grote feestdagen niet op dezelfde manier beschreven? Wat maakt deze Shabbat zo bijzonder? Door de eeuwen heen zijn er veel verschillende verklaringen gegeven.

Misschien wel de meest bekende verklaring is dat de Egyptenaren op de Shabbat vóór de Exodus bericht kregen over de naderende Tiende Plaat en de dood van de eerstgeborenen, zodat uiteraard alle Egyptische eerstgeborenen uit protest in opstand kwamen. Ze kwamen in opstand tegen Farao en zetten hem onder druk om de Israëlieten te bevrijden, zodat hun leven gespaard zou blijven. Er volgde een burgeroorlog en veel Egyptenaren werden neergeslagen. Dit is de reden waarom we in Psalmen (136:10) lezen dat HaShem “de Egyptenaren sloeg door middel van hun eerstgeborenen”. Je kunt het vers lezen als de betekenis dat HaShem de Egyptische eerstgeborenen sloeg, of dat Hij de Egyptenaren sloeg door toedoen van hun eigen eerstgeborenen! Deze grote burgeroorlog (op zichzelf al een miniplaat) gaf Shabbat HaGadol zijn naam.

Een andere verklaring is dat de Israëlieten op (of vlak voor) de shabbat vóór de Exodus de opdracht hadden gekregen om de schapen voor te bereiden op het paasoffer. Omdat dit in de maand Nisan was, waarvoor het astrologische teken een schaap of ram is, waren de Egyptenaren bezig met het aanbidden van hun schaapsgod Khnum met de ramskop.

Voor de Egyptenaren zou het offeren van een schaap in die tijd weerzinwekkend en heiligschennis zijn geweest. Toch bleven de Egyptenaren, uit grote angst voor de Israëlieten en hun God stil en protesteerden niet tegen wat ze wisten dat er ging gebeuren. Dit was een mini-wonder en wederom een blijk van HaShems grootheid, vandaar Shabbat HaGadol.

Een meer pragmatische verklaring voor Shabbat HaGadol is dat, aangezien het de shabbat vóór Pesach is, rabbijnen in alle synagogen een extra lange preek houden ter voorbereiding op de feestdag. Er zijn

veel halachot om door te nemen, en er is ook behoefte aan enkele inspirerende woorden. Vanwege de lange toespraken werd het bekend als Shabbat HaGadol. Ten slotte zijn sommigen van mening dat de naam afkomstig is van de Haftarah die doorgaans op de Shabbat vóór Pesach wordt gelezen (Maleachi 3), en de afsluitende profetie over de terugkeer van Eliyahu vóór de “Grote (Gadol) en ontzagwekkende Dag van HaShem”. We hebben de seder van vorig jaar tenslotte afgesloten met bidden en hopen dat we volgend jaar verlost zullen worden en dat we in Jeruzalem zullen zijn. Dus de Shabbat vlak voor de komende Pesach is onze laatste wens dat de Grote Dag van HaShem nu zal komen, zodat de seder van dit jaar in Jeruzalem kan plaatsvinden zoals we hadden gehoopt.

Al de bovenstaande verklaringen zijn uiteraard zeer prachtig en heel mooi. Ik denk dat er misschien nog wel eentje voortkomt uit een vaak vergeten historisch detail uit het einde van het tijdperk van de Tweede Tempel.

Het kalenderdebat

Zoals bekend werd aan het einde van het tijdperk van de Tweede Tempel het Joodse leven in het Heilige Land gedomineerd door twee grote groepen: de Perushim (“Farizeeën”) en de Tzdukim (“Sadduceeën”). Deze laatste hielden zich alleen aan de strikte naleving van de Geschreven Torah, zonder bijzondere eerbied voor de mondelinge traditie of de mondelinge wet. Om deze reden geloofden de Sadduceeën niet in een hiernamaals aangezien de Torah dit nooit expliciet vermeldt, noch stonden zij enig gebruik van een bestaande vlam toe op Shabbat, gebaseerd op hun recht toe recht aan lezing van Shemot (Exodus) 35:3.

Een ander belangrijk debat tussen de Sadduceeën en Farizeeën ging over Sefirat haOmer . De Torah stelt dat we moeten beginnen met het tellen van de Omer vanaf de dag na de shabbat Vayikra (Leviticus) 23:11, 15. De Sadduceeën namen dit letterlijk en begonnen met het tellen van de Omer vanaf de dag na de Shabbat van Pesach. Dit betekende dat ze altijd op zondag begonnen te tellen en Sjavuot altijd op zondag vierden. De Farizeeën waren ondertussen, gebaseerd op mondelinge overlevering van mening dat de telling moet beginnen vanaf de dag na de eerste Jom Tov van Pesach, aangezien de Torah de feestdagen zelf vaak ook “Shabbats” noemt. De telling begon altijd op de 16e Nisan waardoor Shavuot altijd rond de 6e of 7e Sivan landde (afhankelijk van de lengte van de maanmaanden). De Farizeeën hielden vol dat dit de juiste weg was om terug te gaan naar de Sinaï, zoals onderwezen door Mozes.

Intrigerend genoeg was er destijds een derde opkomende groep Joden, de mysterieuze Essenen. Ze waren oorspronkelijk een kleine afgescheiden sekte van Sadduceeën, die ook geloofsovertuigingen hadden die vergelijkbaar waren met die van de Farizeeën en die bepaalde bindende mondelinge tradities handhaafden. De Essenen zouden een grote invloed hebben op de ontwikkeling van het rabbijnse jodendom zoals wij dat kennen (dat grotendeels voortkwam uit het farizeeërjodendom) na de verwoesting van de Tweede Tempel. In tegenstelling tot de Farizeeën en Sadduceeën, die een lunisolaire kalender hanteerden die gebruik maakte van maanmaanden maar in lijn was met zonnejaren (zoals we vandaag de dag nog steeds doen), geloofden de Essenen dat een dergelijke kalender onnauwkeurig en te flexibel was. Ze vonden het helemaal niet leuk dat de maanmaanden door het Sanhedrin werden uitgeroepen op basis van ooggetuigen die zich misschien vergisten. In plaats daarvan hielden de Essenen zich alleen aan een nauwkeurig afgestemde zonnekalender waarvan zij dachten dat deze perfect was.

De Esseense kalender (zoals onder andere beschreven in het apocriefe maar enorm belangrijke Jubileumboek, hfdst. 6) verliep als volgt: Er waren 52 weken verdeeld in 4 seizoenen, elk met precies 13 weken van in totaal 91 dagen. Het resultaat was dat feestdagen altijd op exact dezelfde weekdag vielen. Shavuot werd altijd gevierd op een zondag de 15e Sivan. Ze voerden dan ook aan dat Shavuot op de 15e zou moeten plaatsvinden net zoals de andere regalim, Pesach en Soekot. De Essenen interpreteerden dat vers in Vayikra (Lev) zo dat de Omer-telling moest beginnen vanaf de dag na Shabbat nadat Pesach voorbij was. De Essenen vierden Shavuot dus altijd een week na de Sadduceeën! Het probleem met de Esseense kalender is dat deze een jaar van 364 dagen had, en het is niet duidelijk hoe ze werden ingevoegd om op één lijn te blijven met het zonnejaar van 365,24 dagen.

Nadat de Tempel was verwoest verdwenen het Sadducee en Esseense Jodendom beide (samen met talloze andere, kleinere sekten). Het Farizeeër-jodendom echter bleef bestaan en ontwikkelde zich tot het 'rabbijnse' jodendom. Het was precies de rijkdom en vloeibaarheid van de mondelinge traditie die ervoor zorgde dat het jodendom kon overleven en bloeien. En we hebben nog steeds veel overblijfselen van onze oude wijzen die bepaalde praktijken instelden, deels om de onjuiste beweringen van de Sadduceeën te weerleggen. Het aansteken van Shabbat-kaarsen en het eten van warme chamin (zoals cholent) was een directe aanval op het Sadduceeër-jodendom, dat de lichten uithield en koud voedsel aten om het gebruik van een vlam te vermijden. Met dit in gedachten geloof ik dat we een andere theorie kunnen formuleren voor de oorsprong van Shabbat HaGadol:

In tegenstelling tot de Sadduceeën (en Essenen) waren onze wijzen van mening dat de telling van de Omer moet beginnen vanaf de tweede dag van Pesach, aangezien de eerste dag van Pesach op zichzelf lijkt op Shabbat. Wanneer de Torah zegt dat we moeten tellen vanaf de dag na "Shabbat", betekent dit de dag na de eerste Jom Tov van Pesach. In dat geval als we erop staan de eerste dag van Pesach een Shabbat te noemen, wat maakt dat dan de feitelijke Shabbat die daaraan voorafgaat? Het is alsof we twee Shabbatons in één week hebben! Dus misschien werd het gebruikelijk om naar de feitelijke Shabbat te verwijzen als Shabbat haGadol, zowel om deze te onderscheiden van de Pesach mini-Shabbat als om de verkeerdheid van de Sadduceeën en Essenen te benadrukken.

Dit brengt ons bij een nog grotere vraag: waarom hielden onze wijzen vol dat Pesach de Shabbat in kwestie is? Is de Torah niet heel duidelijk dat de telling moet beginnen vanaf de shabbat na Pesach? Wat is er zo belangrijk aan het koppelen van Pesach aan Shabbat?

Rasji begint zijn commentaar op de Torah door erop te wijzen dat Bereshiet betekent dat HaShem "voor reshiet" heeft geschapen en wat is reshiet? Mishlei (Spreuken) 8:22 noemt de Torah-reshiet darko, "de eerste van Zijn weg", terwijl Yirmyahu (Jeremia) 2:3 Israël reshiet tevuato noemt, "de eerste van Zijn graan". Daarom schiep HaShem de kosmos met de bedoeling om uiteindelijk Israël te smeden en Zijn Torah te geven. Zonder dit zou Hij om te beginnen nooit geschapen hebben, zoals we in Yirmyahu (Jeremia) 33:25-26 lezen: "Zo zegt de HEERE: Indien Mijn verbond niet is van dag en nacht; indien Ik de ordeningen des hemels en der aarde niet gesteld heb; Zo zal Ik ook het zaad van Jakob en van Mijn knecht David verwerpen, dat Ik van zijn zaad niet neme, die daar heerse over het zaad van Abraham, Izak en Jakob; want Ik zal hun gevangenis wenden en Mij hunner ontfermen."

De 'pijlers van de schepping' in de Adelaarsnevel (met dank aan NASA)

Daarom is er een diep, innerlijk verband tussen de schepping en Pesach: zonder Bereshiet (Gen) zou er geen Shemot (Ex) zijn, en zonder Shemot zou HaShem zich nooit met een Bereshiet bezig hebben gehouden! Dit is de reden waarom we elke vrijdagavond Kiddush reciteren om de Shabbat te verwelkomen en zeker l'yetziat Mitzrayim zeggen, "ter nagedachtenis aan de uittocht uit Egypte". En dit is de reden waarom, wanneer de Torah de Tien Geboden twee keer geeft (in Shemot 20 en Devariem 5), de eerste keer dat er Shabbat staat, is om Bereshiet te herdenken, terwijl de tweede keer dat er Shabbat staat dit is om de Uittocht te herdenken! In het eerste geval wordt ons verteld dat we de Shabbat moeten houden omdat HaShem rustte op de zevende dag van de schepping, terwijl ons in het laatste wordt verteld dat we de Shabbat moeten houden omdat we ooit slaven waren die de klok rond werkten en we nu niet langer slaven zijn, dus we moeten onze vrijheid vieren. Vrijheid met een dag van rust en goddelijke dienst.

Kortom, Pesach en Shabbat zijn onafscheidelijk en vertegenwoordigen twee kanten van dezelfde medaille. Onze wijzen stonden erop om Pesach zelf als een Shabbat te herdenken, want dat kan niet anders. Pesach is een Shabbat, de reden voor het bestaan van niet alleen het Joodse volk, maar van het hele universum. En vóór de Pesach-Shabbat van Shemot (Ex) komt de Grote Shabbat van Bereshiet.

Shabbat Shalom

Jaacov